

POLGÁRI JOG

Néhány adalék a holtnaknyilváníás házasságjogi hatályának kérdéséhez.

Irta: *Dr. Nizsalovszky Endre* egyetemi tanár.

I. „Ganze, halbe und Viertelirrtümer sind gar schwer und mühsam zurechtzulegen, zu sichten und das Wahre daran dahin zu stellen, wohin es gehört“ — mondja a prózai írásaiban valahol Goethe és ezt a megállapítást bizonyára igaznak fogja tartani az, aki a holtnaknyilváníás házasságjogi hatálya körül kerekedett vitát figyelemmel kísért.

A m. kir. Kúria a holtnaknyilváníás házasságjogi hatálya kérdésében egyes olyan határozatokat hozott, amelyekkel a pécsi és utóbb a budapesti kir. ítélőtábla egyenesen ellenkező álláspontra helyezkedett és amelyek elvi alapjával szemben Szászy Béla, Szladits Károly, Malonyai Béla és Kóródy Lajos az ellenérvek hosszú sorozatát vountatták fel.¹⁾

Dr. Tóth György kir. kúriai bíró úr mégis szükségét érezte annak, hogy a Kúria említett határozatainak belső okait bővebben megvilágítsa és — a kisebb, valamint a tárggyal csak távolabbi kapcsolatban álló cikkeit nem számítva — a különböző folyóiratok hasábjain megjelent összesen négy tanulmányában a jogirodalomban senki más által nem védett határozatokat minden támadással szemben oltalmába vegye. A tanulmányoknak ez a tekintélyes sorozata már egymagában is élénk bizonyítéka azonban annak is, hogy írójuk érzékeny bírói lelkiismerete. — talán csak a tudat alatt — mily nehezen tud megnyugodni abban az álláspontban, amelyhez egyébként oly tiszteletreméltó ki-tartással ragaszkodik. A probléma „fogassága és óriási ne-

¹⁾ A cikkek pontos felsorolását l. Dr. Tóth György kúriai bíró úrnak a Jogtudományi Közöny 66. évf. 21. számában megjelent cikke 1. jegyzetében.

hézsége²⁾ — úgy látszik — mindig újabb és újabb érvek kutatására ösztönzi őt, hiszen a legutolsó cikkében³⁾ — nyilván a saját korábbi cikkeire is utalva — maga állapítja meg, hogy az eddigi fejtegetések nem hozták meg az általános elfogadásra számítható megoldást.

A kérdéshez egy rövidre szabott cikkben egyik napilap jogi rovatában magam is hozzászóltam. Ezt a hozzászólásomat Tóth György kúriai bíró úr érdemén felül figyelemre méltatta s az ahhoz fűzött megjegyzéseivel arra készítet, hogy a tárgyra visszatérjek. Ettől még az sem tarthat viszsza, hogy a kúriai bíró úr kétségbevonta hivatottságomat a családjogi kérdések tudományos tárgyalására.⁴⁾ Természetesen ezúttal sem tartok igényt arra, hogy a kúriai bíró úr engem bármely vonatkozásban is mesterének ismerjen el, sőt készsággel csatlakozom a Szilágyi, Vavrik és Grosschmid iránti tiszteletnyilvánításához. De meg kell említenem, hogy épen az említett három nagyunkat, épen a most tárgyalt kérdésben — nem lehet egyszerre követni. Tudvalevő ugyanis, hogy Vavrik és Grosschmid között a házassági törvény előkészítése során súlyos tárgyi ellentétek voltak⁵⁾, ami pedig Szilágyi Dezsőt illeti, épen a holt-

²⁾ Grosschmid: A házassági törvény (az alábbiakban G. H. rövidítéssel idézve) II. k, 250. l.

³⁾ Jogállam XXXI. évf. 12. l.

⁴⁾ Az alábbiak során nem kívánok foglalkozni a kúriai bíró úrnak engem személyeskedő éllel támadó megjegyzéseivel. Ezek taglalása az olvasót bizonyára nem érdekelné, az ügyet pedig semmivel sem vinné előre. A polemizálás módszerének elvi szempontjából mégsem mellőzhetek néhány megjegyzést. 1. Sohasem tartottam igényt arra, hogy bárki is, bármely érvelésemet pusztán azért fogadja el helyesnek, mert az tőlem származik. Nézetem szerint az ügy érdeme szempontjából tökéletesen közömbös, hogy egyetemi tanár vagyok-e és mi a szaktárgyam. 2. A magam érveivel szemben viszont komoly ellenérvek nem tekinthetem azt a felsőbbbbséges a priori megállapítást, hogy bizonyos kérdésekhez nem értek. 3. Ha a kúriai bíró úr a kodifikátorok elleni támadásait reám is vonatkoztatta, ezekre könnyen felelhetném a házassági törvény tekintetében a Phaedrus farkasa által megtámadott báránnyal: „Equidem natus non eram!” De, ha a kúriai bíró úr megtisztel azzal, hogy engem mint kodifikátort nagyemlékű Szász Béla neveltjeként von felelősségre, ennek minden konzekvenciáját kész örömmel vagyok hajlandó viselni.

⁵⁾ L. G. H. I. 219. l., ahol el van mondva, hogy Vavrik a Grosschmid második tervezetére könnyezve mondta el kemény és lesújtó véleményét.

naknyilvánítással kapcsolatos kérdések azok, amelyekben Grosschmid nem tudta őt a maga álláspontjáról meggyőzni.⁶⁾

Abból mármost, hogy még Szilágyi Dezső sem látott tisztán, illetőleg nem tudta a praeceptor Hungariae álláspontját egykönnyen elfogadni, valóban azt lehetne megállapítani, hogy a kérdés, amely körül a vita felmerült, csakugyan a legbonyolultabb kérdések közé tartozik és így nem lehet csodálkozni, ha ma sem tudunk egy véleményre jutni. Csakhogy az én megítélésem szerint nem így áll a helyzet. Az a kérdés, amely körül a vita folyik, nem azonos azokkal a kérdésekkel, amelyeknek tisztázására Grosschmid annak idején oly sok energiát fordított.

Bogdán Gézának és Szladits Károlynak a Jogtudományi Közlöny f. évi 11. számában megjelent cikkei után tulajdonképen ennek a bizonyítására is kár sok szót vesztegetni, de talán épen az anyagi jog szempontjából mégis sikerül a Szladits ömértósága megállapítása szerint „a kibonyolíthatatlanságig összekuszált” ú. n. kérdésben egyre-másra épen olyan pontokon deríteni némi világot, ahol az „elhomályosítás” történt.

II. A mi kérdésünk, hogy az eltűnt ember holtaknyilvánítása után az itt maradt felesége továbbra is házassági kötelekben él-e és így ennek a nőnek a holtaknyilvánító bírói határozatban a férj halála idejéül megállapított időpont után bármily hosszú idővel született gyermeke törvényes házasságból származott gyermek-e, a laikus előtt annyira egyszerű, hogy egy laikus sem fogja soha megérteni ebben a kérdésben a jogászok közt felmerült heves vita lehetőségét. Nincs az a laikus, aki előtt nem lenne nyilvánvaló, hogy a kárpáti harcokban 1915-ben eltűnt és holtaknyilvánított katona özvegyének 1932-ben született gyermekét egy pillanatig sem lehet törvényes gyermeknek, a hősi halott gyermekének tekinteni. Elismerem, hogy bennem is elsősorban a laikus szólalt meg akkor, amikor a Kúria első ilyen tárgyú ítéletét olvastam, s a jogásznak az első impresziómban csak az szerep jutott, hogy nyomban kialakult meggyőződésem szerint a jogszabály és az élet felfogása között ekkora szakadék nem lehet.

⁶⁾ „Oly fényes elmével a minő vala a Miniszter nem valék képes elfogadtatni” — írja Grosschmid egy helyen (G. H. II. 260. l.), másutt pedig még resignáltabb kijelentést tesz: „Ezen finom különbségeket — mint egyébiránt semmit sem, ami a holtánnyilvánításra vonatkozik — csakugyan nem sikerült a Miniszterrel kelőleg appreciáltatnom.” (G. H. II. 274. l.)

Tóth György kúriai bíró úr cikkeiben felsorakoztatott idézetek alapján azt lehetne mégis hinni, hogy talán a holt-naknyilvánítás után született gyermek kérdése egészen elkerülte a kodifikátorok figyelmét és azért került nem a Kúria, hanem a jogszabály az élet felfogásával ellentétbe.

Ez a megállapítás azonban nem lenne helytálló, mert a törvény megalkotóinál olyan világos kijelentéseket találunk, amelyekből Tóth György kúriai bíró úr álláspontjával homlokegyenest ellenkező meggyőződést lehet kiolvasnunk.

Grosschmid kifogásolja, hogy a H. T. 12. §-a a 73. §-ra hivatkozik és ezt a kifogását a következőkkel indokolja: „Annak új házassága, akinek korábbi házastársát — akár az új kötés előtt, akár később meghozott s illetőleg jogerőre emelkedett ítélettel — oly módon nyilvánították holt-nak, hogy a 73. §. 2. bek.-ben említett nap az új kötés napjánál korábbi; amíg a holt-naknyilvánítással kimondott vélelem ellenbizonyítás folytán meg nem dől; egyszerűen azért nem semmis (45. §.), mert vélelemképen — vagyis: a netalán lehető ellenbizonyítást ki nem záró módon; de amíg ez be nem következett, valóság-számba menőleg — be van bizonyítva, hogy az ő korábbi házassága az új kötés idejékor a korábbi házastársnak a „halálával” (73. §. a) pont) „megszűnt” (12. §. 1. bek.) A 73. §. irányadása eszerint nem zárja ki a 12. §. 1. bek. irányadását; Vagyis ekként a jelen bek. (12. §. 2. bek.) abban az ágában, amelyről ezúttal szó van, ép oly merő tiszta *absurdum* szerény felfogásom szerint, miként ha azt mondaná, hogy a korábbi házastárs halála s ugyancsak a korábbi házasság bírói felbontása esetében az impedimentum ligaminis kérdésében: nem a 12. §. 1. bek., hanem a 73. §. irányadó.” Ime tehát Grosschmid a *lex lata szempontjából* a hatályban fennálló holt-naknyilvánítást teljesen egyenlő jelentőségűnek ismeri el a házasságot megszüntető többi okokkal.⁷⁾

Schwartz Gusztáv álláspontja a következő volt: „A vélelem értelme az, hogy tartalma mindaddig, míg az ellenkező bizonyítva nincs, valóságnak veendő. A holt-naknyilvánított házastársa tehát — ellenbizonyításig — özvegy és új házasságot köthet. *Ellenbizonyításig*: ez látszólag különbség a holt-naknyilvánítás és a bizonyított halál esete között. Mert az anyakönyvi kivonattal vagy ítélettel (1881: LIX. t.-c. 91. §.) *igazolt* halál esetében is az ellenbizonyítás lehető . . . A „vélelmezett” és a „bizonyított” halál hatása között tehát valóságban jogi különbség nincs és

⁷⁾ G. H. II. 162. 1.

ezért a legegyszerűbb és legkövetkezetesebb rendezésnek azt tartottam volna, hogy a házasság, valamint a halál, úgy holtaknyilvánítás által is megszűnik.⁸⁾

Grosschmid a Schwartz Gusztáv most közölt fejtegetésére megjegyzi: „Egészen e szókig, amelyeket mintegy a helyes és helytelen közti határkövet dőlt betűvel közölnék, ha egyáltalán közölnék, „és ezért”, e kifejtés maga a színarany⁹⁾

Grosschmid közt tehát, aki a házassági törvény előmunkálataiban nemcsak jelentős részt vett, de e munkálatakról emlékiratszerűen számot is adott és Szász—Schwartz Gusztáv közt, aki ellentervezetével a javaslat képviselőházi bizottsági tárgyalásában töltött be jelentős szerepet, teljes volt az egyetértés abban, hogy a holtaknyilvánítás hatálya a házasság megszűnésének kérdésére is kiterjed. Ezt Grosschmid a tervezetében¹⁰⁾ világosan ki is fejezte.

III. Hol vannak tehát azok a holtaknyilvánítással kapcsolatos fogas kérdések, amelyek Szilágyi Dezső nagy elméjét is próbára tették? Erre is megtaláljuk a kielégítő magyarázatot Grosschmid nagybecsű emlékirataiban. A tárgyalások során nem az tűnt fel problémának, hogy mi a jogállapot akkor, ha a holtaknyilvánítás megtörtént. Ebben a kérdésben nem is látjuk a vitát, hanem egyedül annak a kérdésnek a feszegetése volt Grosschmidet is gyönyörködtető probléma, hogy mi történik akkor, ha a holtaknyilvánított visszatér. Kiemeli ezt Grosschmid a Vavrik I. 82. és 83. §-ánál: „E paragrafusok bizottsági tárgyalása alkalmával (1892/3.) már előrevetette árnyékát e gyakorlatilag meddő, de teoretice annál jelentősebb szabályozás problémájának fogassága és óriási nehézsége.”¹¹⁾ Majd más helyen még pregnansabban: „No de most! Óh szent holtaknyilvánítás, s illetőleg a holtaknyilvánított netaláni visszatérése, ismét itt vagy te Macbethi rémalak, te másvi-

⁸⁾ Codifikationalis dolgozatok 45. l. Az „és ezért” szavak az eredetiben nincsenek ritkítva. A ritkítás okát l. a Grosschmid most közlendő kijelentésében.

⁹⁾ G. H. II. 659. l.

¹⁰⁾ Grosschmid II. 79. §. (Az egyes tervezetek megjelölésére a Grosschmid által használt rövidítéseket fogom alkalmazni.) B. H. II. 656. l.

¹¹⁾ G. H. II. 250. l. Vavrik I. 83. §-a a következőképen szól: „Ha a holtaknyilvánított házastárs, mielőtt a másik új házasságot kötött volna, visszatér, a holtaknyilvánítási ítélet a házasság megszűnése tekintetében is hatályát veszti.”

lágrról visszatért holttányilvánított, a képzeletben, bár talán sohasem fordulsz elő — hála az égnek! mely mindenkor bölcsebb és okosabb minden emberi törvénynél¹²¹⁾

A Machbethi rémalakkal való viaskodás azután már valóban sok problémát ad. A holtnaknyilvánított, de valóban élő házastársnak másutt kötött házassága bigámia-e, az itthonmaradt házastársnak, vagy a vele házasságot kötőnek a holtnaknyilvánított életbenlétéről való tudomása az új házasságot semmissé és bigámiává teszi-e, a visszatérés a jóhiszeműen kötött időközi házasságot feloldja-e és az újat semmisíti-e meg, az új házasság csak megtámadható-e a visszatérés esetében és ha igen, ki támadhatja meg, a visszatért, az itthonmaradt, az itthonmaradt új házastársa, vagy valamennyien, ha megtörtént a megtámadás és az új házasság nem áll többé, automatikusan visszaszáll-e a régi, vagy pedig az átmenetileg özvegyorsba jutott házasság a régi házasságának az új kötés folytán, az új házasságnak megtámadás folytán beállott elhárulása után kereshet-e magának egy harmadik új élettársat? Mindezeknek a kérdéseknek a megoldásán mit változtat az, ha akár az első, akár a második házasság érvénytelen? stb. stb. Itt a különböző megoldási lehetőségek örvénye, itt lehet viaskodni az erkölcsi elvekkel. Meg lehet-e engedni, hogy a büntető igazságszolgáltatás karmai közül kimeneküljön és övéit elhanyagoló holtnaknyilvánított a büntetéknek elévülése után visszatérve feldulja a közben létrejött boldog házaseletet? Sok szól az új házasság felretétele mellett is, hiszen a holtnaknyilvánított visszatéréseivel megdőlt a halál vélelme, s így a konzekvens megoldás az lenne, hogy a holtnaknyilvánításra alapított minden további felülepítmény is leomoljon.

Ezek a problémák a kodifikátor problémái voltak és ha azt vizsgáljuk, hogy a házassági törvény ezeknek a problémáknak mily világos megoldását tartalmazza, el kell ismernünk, hogy a viaskodás jó eredménnyel járt. Ezt semmi sem bizonyítja jobban mint az, hogy ezeknek a kérdéseknek a most folyó vitában nem is jutott szerep.

De az említett kérdések vitásába való belemelegedésnek volt egy hátrányos következménye is. Nevezetesen annyira magától értetődővé vált, hogy a holtnaknyilvánítással kapcsolatos tárgyalások mindig a visszatért holtnaknyilvánított esetére vonatkoznak, hogy sokszor maga Grosschmid sem tartotta szükségesnek kiemelni, hogy nem a holtnaknyilvánítás hatályban létének idejéről szól, hanem

¹²¹⁾ G. H. II. 271. L.

a megdőlése utáni állapotot tartja szem előtt. Ennek csupán egy jellegzetes bizonyítékára kívánok rámutatni. Grosschmid mellözhetetlennek találta kimondani a házasság megszűnéséről szóló fejezetben azt a tételt, hogy „a holtaknyilvánítás után a házasság az összes jogi konzekvenciák szempontjából, amelyek a házasság megszűnéséhez fűződnek . . . mindaddig míg az ellenkező be nem bizonyul, megszűntnek veendő” és a törvény szövegét az álláspontjával megegyezőnek találta.¹³⁾ De viszont nem vette észre, munkájának megírásakor, hogy a törvény 74. §-ának szövegéből hiányzik a Györy 63. §-ának az a kifejezése: „de még életbenléte idejében”, annyira magától értetődőnek találta, hogy e §-nak is csak akkor van alkalmazási tere, ha a holtaknyilvánított visszatér. Ebben a feltevésben mondhatta: „A törvénybe átment szöveg a Györy-féle szövegtől — kivéve a végén a „semmis”-t az „érvénytelen” helyett — miben sem különbözik.” Sőt még tréfálkozik is: „Warum in der Ferne schweifen, wo das Gute liegt so nahe?”¹⁴⁾

Érdekes még megjegyezni, hogy a hatályban lévő holtaknyilvánítás hatásának és a visszatérés esetének az előmunkálatok alapján való összetévesztése Schwartz Gusztávot is megkísértette. Ezért folytatódik a Grosschmid által fentebb idézett dicséret a következőképen: „. . . azon túl — az örvény.”¹⁵⁾ Schwartz Gusztáv nevezetesen a saját jobb meggyőződése ellenére úgy vélte, hogy a javaslat intenciója arra irányul, hogy a halál és a holtaknyilvánítás házasságjogi hatálya közt különbséget tegyen. Ebből kiindulva az ellentévesztésnek 45. §-ában valóban a házasság megszűnésének három esetét különbözteti meg és a halál és bírói felbontás között b) pontként még egy megszűnési esetről szól: „A házasság megszűnik: b) az által, hogy az egyik házastárs a másikkal holtaknyilvánítása után házasságot köt, kivéve, ha az új házasságot megkötő felek stb.”¹⁶⁾ Ime tehát volt egy szöveg, amelyben Schwartz Gusztáv — ismétlem: jobb meggyőződése ellenére — Tóth György kúriai bíró úr álláspontját juttatta volna érvényre, ez a szöveg azonban — nyilván szerzője öröme — nem lett törvény, hanem törvény lett egy olyan szöveg, amely Grosschmid szerint kifejezi, hogy a holtaknyilvánításhoz fűződő „megszűnési hatály nemcsak mint házassági bontó akadály bír jelentőséggel, hanem mindazon egyéb conse-

¹³⁾ G. H. II. 657. I.

¹⁴⁾ G. H. II. 672. I.

¹⁵⁾ V. ö. 9. j.

¹⁶⁾ I. m. 44. I.

quentiák szempontjából is, amelyek a házasság megszűnéséhez mint factumhoz jogilag fűződnek.¹⁷⁾

Az elmondottak magyarázzák meg az előmunkálatokban és az azóta napvilágot látott jogirodalomban többször előforduló azt a kijelentést — amelyet egyébként maga a törvényszöveg sehol sem tartalmaz —, hogy a holtaknyilvánítás a házasságot nem szünteti meg. Ezt is úgy kell érteni, hogy — amennyiben a holtaknyilvánított életbenléte kiviláglik — nem lehet többé azon az alapon, hogy a holtaknyilvánítás megtörtént, a házasságot megszüntnek tekinteni.

IV. Amidőn azt állítom, hogy a Szászy—Szladits-féle álláspont pontosan fedi a Grosschmid—Schwartz-féle a fenti idézetekből kitűnő álláspontot és amidőn Tóth György kúriai bíró úr álláspontjával szemben — épen az ő felhívására utalással — ahhoz a zállásponthoz csatlakozom, amelynek vallói közt Grosschmidet találom, még mindig meg kell fejtenem egy zárójelet. Mit jelent a H. T. 73. §-ának 1. pontjában a 74. §-t felhívó zárójel?

A hivatkozás tekintetében matematikai nyelven kifejezve a vita valójában a hivatkozás előjele körül van. Tóth György kúriai bíró úr ennek a zárójelnek negatív előjelet ad, mi többiek pedig — különösen a 74. §-ban szereplő „is” szócskára figyelemmel — pozitív előjellel olvassuk azt.

Amikor a véges emberi elménkkal bizonyos körülmények valóságát vagy valótlanságát nem tudjuk kifürkészni, de a jogban a kérdés eldöntését nem nélkülözhetjük, akkor állítjuk fel a vélelmeket.¹⁸⁾ Az ember halálához a jogi konzekvenciák egész sorozata fűződik és ezeknek a rendezése tette szükségessé a holtaknyilvánítást, amely a halál vélelmét eredményezi. Ezt a vélelmet azonban valami mégis megkülönbözteti a többi vélelmektől. Nevezetesen míg a többi vélelmek esetében általában a vélelem megdőlésével mindazok a jogi konzekvenciák is megdőlnék, amelyek a vélelem nyomán beállottak, addig a konzekvenciák megdőlése alól a holtaknyilvánítás esetében egy lényeges kivétel van. Ha a holtaknyilvánított visszatér, az örökösök nem örökösök többé, a feleség nem özvegy többé stb. De, ha az özvegy a holtaknyilvánítás alapján közben új házasságot kötött, ezt az új házasságot a törvény pozitív rendelkezése folytán már a vélelem megdőlése sem érinti. A kivételes szabály nélkül, amelyet a H. T. 74. §-a tartalmaz, a holtaknyilvánított visszatérése esetében annak kellene

¹⁷⁾ G. H. II. 657. l.

¹⁸⁾ A fictio más! A fictioval olyan valamit veszek a jog szempontjából valóságnak, amiről tudom, hogy nem igaz.

lennie a megoldásnak, amit a katolikus egyház tanít: fennállónak bizonyult az első házasság, tehát semmis a második házasság.

A H. T. 73. §-ának 1. pontjában szereplő zárójeles hivatkozás tehát nem azt jelenti, hogy a 2. bekezdés a házasság megszűnte szempontjából csak egy holt szabály, amit nem szabad elolvasni, ha az ember nem akar tévedni, hanem azt: „Vigyázat! van egy olyan eset is, amikor bebizonnyul, hogy életben van az, akit holtnak hittek, de az itthonmaradtnak az immár megdőlt holtnaknyilvánítás alapján kötött házassága a régi házasságot mégis megszüntette.” Ezt értem a zárójel pozitív előjele alatt; az utalás a házasság megszűnésének még egy további, a 73. §-ban fel nem sorolt esetére hívja fel a figyelmet, hogy a taxatiót teljessé tegye.

Hasonló a helyzet a H. T. 132. §-ára alapított érveléssel: Tóth György kúriai bírő úr elismeri, hogy a H. T. régebbi jogunk kétféle holtnaknyilvánítását egységessé tette, de nem ismeri el, hogy ez az immár egységes hatály egyesíti magában mindazokat a hatályokat, amelyeket a régebbi jogban csak kétszeres holtnaknyilvánítás idézhetett elő. Elfoglalja pedig ezt az álláspontot annak ellenére, hogy a H. T. 132. §-ának 3. bekezdése nem a házastárs által kért holtnaknyilvántartásra mondja ki, hogy ezentúl annak csak olyan hatálya lesz, mint a harmadik személy által kért holtnaknyilvánításnak, hanem ellenkezőleg, a más által kért holtnaknyilvánítást emeli ugyanarra a hatályra, amellyel a házastárs kérelmére történt holtnaknyilvánítás bír.

A H. T. ellen azt a vádat, amelyet Grosschmid is felhoz ellene — hogy t. i. nyugati jognak túlgyors kopirozása volt — lehet tartani, de nem lehet neki olyan szándékot imputálni, amely retrográd irányu lenne. Már pedig a civilizáció fejlődése a holtnaknyilvánítás hatályának erősödését vonta maga után, aminek igen egyszerű magyarázata van. A régi időkben, amikor még a felfedezések ideje tartott, főként a tengerész népeknél, könnyen előfordulhatott, hogy valaki valami az európai civilizációval kapcsolatban nem álló földterületre vetődött és hosszú időn keresztül nem tudott az övéinek hírt adni, de azután mégis előkerült. Az Ember azonban lassankint birtokába vette a Földet és a XIX. század második felében már — amint Dernburg¹⁹⁾ is megállapítja — a Robinsonok kora lejárt és Tennyson híres regényalakjának, Ennoch Ardennek ethikai konfliktusa is a mesék országába költözött.

A világ képének ez a megváltozása vonta maga után,

¹⁹⁾ Festschrift für den XXVI. D. Juristentag 4. 1.

hogy a német ptk. első tervezetének 21. §-a már a holtaknyilvánítás hatályának a vagyoni viszonyokra korlátozását — amely egyes partikuláris törvényekben még megvolt — elejtette. Az tehát, hogy a porosz Landrechtnek a holtaknyilvánításra vonatkozó §-a a „Vermögen“ szót tartalmazza, a későbbi megfelelő szabályból pedig ugyanez a szó hiányzik, nem azt vonja maga után, hogy a hiányzó szót a későbbi jogszabályba is bele kell olvasni, hanem azt jelenti, hogy a régi és az új szabály közt, a holtaknyilvánítás hatálya szempontjából lényeges különbség van. A német első tervezet 1235. §-a ezen felül — Planck kezdeményezésére — még kimondotta: „Ist einer der Ehegatten für todt erklärt, so gilt die Vermutung, dass derselbe den Zeitpunkt der Entlassung der Todeserklärung nicht überlebt hatte, auch in Ansehung der Ehe.“ Ennek a szövegnek a H. T. 73. §. 2. bekezdésével való rokonsága első pillanatra feltűnik.²⁰⁾

Az első tervezet 1235. §-át a német második bizottság a következő indokolással törölte: „weil es selbstverständlich sei dass die Vermutung des §. 7. (Entw. II.)²¹⁾ mit Rücksicht auf ihre allgemeine Fassung auch für die Eheschliessung gelte, und es nicht Aufgabe des B. G. B. sei in der Beziehung *dem Standesbeamten* eine Belehrung zu erteilen.“²²⁾ Nálunk a rendelkezés megmaradt és a vita mégis felmerült. A vizsgáló csak az, hogy a bizottság Németországban is optimistának bizonyult, mert nemcsak az anyakönyvvezető, hanem a Kammergericht is másképp értelmezte — *egyszer* — a törvényt.²³⁾

Ilyen előzmények után nem tartom hihetőnek, hogy a H. T. azt a hatályt, amely korábban a házastárs által kért holtaknyilvánításhoz fűződött — tehát a házassági jogi hatályt — egészen megkívánta volna szüntetni és ugyanakkor, amikor a házassági jog új szabályozásával — filius ante patremként — még a német törvényhozást is megelőzte, a holtaknyilvánítás hatálya kérdésében egy évszázaddal visszafelé akart volna lépni. A holtaknyilvánítás immár egyszéles hatálya — a Macbethi alakra figyelemmel — a H. T. rendszerének megfelelővé, de lényegileg a két régebbi hatály kumulálásává vált.

²⁰⁾ Sőt a „nicht überlebt hatte“ kifejezésben megvan a magyarázata a magyar „nem élt tovább“ szavaknak is, amelyekhez nagyemlékű Szász Béla oly szellemes észrevételeket fűzött.

²¹⁾ Azonos az I. terv. 21. és a B. G. B. 18. §-ával.

²²⁾ Mugdan: Materialien. IV. Bd. 692. S.

²³⁾ L. erről alább VI. alatt.

V. A másik kérdéssel, amely az imént tárgyalttal kapcsolatos, az elmondottak után könnyű lenne végezni. Ha a holtaknyilvánítás a házasság megszűnésének minden jogi konzekvenciáját előidézi, természetes, hogy a holtaknyilvánított özvegyétől a holtaknyilvánító határozatban megjelölt időpontot követő 302 nap után született gyermek nem házasságból született gyermek. Ez a megoldás azonban Tóth György kúriai bíró úr felfogása szerint frivol és emellett komplikált eredményre vezet, sőt az erkölcs ítélszéke előtt sem állja meg a helyét.

Ami az utolsó megállapítást illeti, erre — egyébként szokásom ellenére — tekintélyi érveléssel válaszolok. A holtaknyilvánított özvegyétől született gyermeket a katolikus egyház is illegitim gyermeknek tartja, amint ezt a legilletékesebb helyeken végzett tudakozásom alapján megállapítottam, már pedig a katolikus egyház erkölcsi tanításait semmiképpen sem lehet az említett váddal illetni. Kénytelen vagyok továbbra is fenntartani azt a meggyőződésemet, hogy az erkölcstelenségnek az erkölcsösség fictiójába burkolása nem erkölcsvédelem.

Egyéb vonatkozásokban a kúriai bíró úr álláspontjának ismét abban van a magyarázata, hogy a törvényes születés véelme a véelmek nagy családjában kivételes állást tölt be és valóban vannak olyan esetek, amikor ez a vélelem már a fictio határára kerül. De nézzük egy kicsit közelebbről a törvényes származás véelmének tartalmát.

Ha a vélelemnek csakugyan az lenne a tartalma, hogy a házasság tartama alatt született gyermek törvényes gyermek, akkor semmi képtelenséget nem találnánk abban sem, ha a jogszabály azt mondaná ki, hogy a házasság csak a férj halála és békés eltemetése után öt évvel szűnik meg és ennek az időnek az elteltéig az impedimentum ligaminis is fennmarad, az időközben született gyermekek pedig törvényesek. Miért lenne mégis képtelenség erre az alapra helyezkedni? Egyszerűen azért, mert a törvényesség véelme nem csupán a házasságból születés mellett szól, hanem a férj által történt nemzés mellett. A házasságban élés azt a véelmet alapítja meg, hogy azt a gyermeket, aki a feleségtől a házasság tartama alatt vagy a házasság megszűnése után 302 napon belül születik, a férj nemzette. Ezért nem állhat meg az az álláspont, hogy a holtaknyilvánított feleségtől a holtaknyilvánítás után született gyermek törvényessége mellett vélelem szól. Nem lehet nevezetesen egyidejűleg két egymásnak ellentmondó véelmet alkalmazni ugyanarra az emberre. Lehetetlen egyidejűleg azt vélelmezni, hogy X. 1918-ban meghalt és azt,

hogy ugyanő 1931-ben gyermeket nemzett.²⁴⁾ A két vélelem közt szükségképen választani kell és vagy az egyiket, vagy a másikat lehet csak alapul venni, de nem egyszerre mindkettőt. Az általam is vallott felfogással ellenkező másik logikus megoldást Brassloff német jogász fejtette ki, aki azt tanította, hogy a holtnaknyilvánítás után született gyermek törvényességének a véelme megvan, a gyermek születése azonban a férj életbenlétét is a legfényesebben bizonyítván, a születésével a holtnaknyilvánítással előidézett vélelem megdől. Az eljárás tehát az, hogy előbb a gyermek törvényességét kell contra omnes hatállyal megtámadni és csak ha ez eredménnyel jár, akkor lehet az egyszer már holtnaknyilvánította újból holtnaknyilvánítani.²⁵⁾

Úgy vélem, hogy a választás a logikailag lehetséges két megoldás között nem nehéz. A Brassloff fantasztikus megoldása már csak az eljárási ökonómia szempontjából is annyira célszerűtlen,²⁶⁾ hogy a mi Kúriánk egészen bizonyosan nem fogja ezt a konzekvenciát levonni az eddigi határozatokból.

Tóth György kúriai bíró úr szerint frivolitás a Szászy—Szladits-féle álláspontban, hogy az eltűnés és a holtnaknyilvánító bírói határozatban a halál vélelmezett időpontjaként megjelölt nap közt született gyermek tekintetében nem vonják le „természettudományos” felfogásuknak a konzekvenciáit. Azt hiszem az utoljára kifejtettek után ez az ellenvetés sem állhatja meg a helyét.

A holtnaknyilvánító határozatban meghatározott nap előtti időre a határozat nem eredményezi azt a vélelmet, hogy a férj meghalt, nincs tehát fogalmilag kizárva, hogy erre az időre a törvényes származás véelme érvényesüljön, mert a két vélelem nem ütközik össze egymással. Épen ez mutatja, hogy a Szászy—Szladits-féle felfogás sem épül fel ú. n. természettudományos felfogáson. A H. T. szerint a holtnaknyilvánító határozatban megjelölt időpontig az impedimentum ligaminis fennáll, ezzel pedig épen úgy nem lenne összeegyeztethető a törvényesség véelmének elejtése, mint ahogy a holtnaknyilvánítás után nem fér meg egymással a halál és a nemzés véelme. Az azután természetes, hogy a halál vélelmezett időpontja előtti időre is ki lehet mutatni a férj általi nemzés lehetetlenségét.

²⁴⁾ Die eine Vermutung werde durch die andere ausgeschlossen; man könne nicht vermuten, dass ein Toter habe beigewohnt. (Meyer: Rechtschein des Todes. 48. l.)

²⁵⁾ L. beható cáfolattal együtt Meyer i. h.

²⁶⁾ Minden gyermek születése után meg kellene ismételni a törvényesség megtámadását és a holtnaknyilvánítást.

VI. Grosschmid munkájának több helyén olvassuk, hogy a házassági törvény kodifikátorai — köztük maga Grosschmid is — sokat merítettek a német ptk. tervezetéből. Ezért tartottam helyénvalónak, hogy a németországi fejleményeket is figyelemmel kísérem.

Amikor a Kammergericht egy *szüneti* tanácsa a német ptk. 18. és 1348. §-a alapján a Tóth György kúriai bíró úr megoldásának megfelelő határozatot hozott és a holtaknyilvánító határozatban a halál időpontjául megállapított nap után született gyermekek utólagos házassággal való törvényesítésének útját állta, a közhangulatot Ritter a következőképen jellemezte: „Die Streitfrage ist von grösserer Bedeutung, als es den Anschein haben möchte. In einer Bevölkerung mit starken seemännischen Einschlag sind Fälle solcher Art nichts Seltenes und das Bedürfnis für eine den Empfindungen der beteiligten Volkskreise entsprechende Regelung ein so grosses, dass man, um den Konzequenzen der Kammergerichtscheidung zu entgehen, bereits zu allerlei Hilfsmittel gegriffen ist.“²⁷⁾ Most is örvendetesnek tartom, hogy a Reichsgericht a Kammergericht tévedését oly hamarosan korrigálta.²⁸⁾ De még örvendesebb lenne és igénytelen meggyőződéseim szerint a bíróság tekintélyének csak az emelésére lenne alkalmas, ha a Kúria magáévá tenné azt az álláspontot, amelyet a fentiekben idézett négy nagy magánjogászunk vallott.

Azt talán felesleges külön bizonyítgatnom, hogy mindenestre egyszerűbb gyakorlati eredményre vezet az a megoldás, amely egy senki által nem hitt vélelmet — a törvényes születés vélelmét — ab ovo félretereszti, mint az, amely mellett ezt a vélelmet egymásután több ügyben is, de mindig csak inter partes félre kell tenni, mielőtt a bíróság az érdemleges munkájához fogna. Azt sem akarom behatóbban fejtegetni, hogy az utólagos házassággal, törvényesítéssel mégsem egyenlő hatású az örökbefogadás, hiszen ha így lenne, miért lenne meg a jogunkban mindkét intézmény?

Tóth György kúriai bíró úr a néplelket hosszú bírói gyakorlata alatt bizonyára sokkal jobban megismerte mint én. Nem vonom kétségbe, hogy csakugyan akadnak olyanok, akik a kakuk-fiókákat szívesen látják a családjukban. Én — megvallozom — nem így voltam eddig meggyőződve. Olvastam Szent László törvényét és ismerem olyan eseteket, amikor a bíróság fementette a hűtlenségen kapott asz-

²⁷⁾ Deutsche Juristen-Zeitung. 1904. Sp. 1171.

²⁸⁾ Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen Bd. 60. S.

szonyt vagy az elcsábítóját megölő férjet. Ha az öméltósága által kiemelt felfogást vallók alkotják a típust, ez elég szomorú erkölcsi kép, mindenesetre nem sok dicsekedni valónk van vele. De azt azután már igazán nem érdemelték meg az elesett hőseink, hogy a kúriai bíró úr a sok vélelemhez a rovasukra most még azt a vélelmet is hozzákapcsolja, hogy ők megnyugvással fogadnák a családjukba a feleségük erkölcstelen viszonyának gyümölcseit.²⁹⁾

JOGALKOTÁS.

Reform, amely nem reform.

(A kamarai Választott Bíróságok „reformja“.)

Irta: *Dr. Bányász Jenő.*

A tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. t.-c. (41., 43., 44. §§-ok) rendelkezéseivel kapcsolatban, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara mellett működő *Juryk és Választott Bíróságok* munkájáról a kamara évenként külön jelentésben számol be az illetékes fórumoknak. Hogy a kamara e jelentése minden tekintetben hű képét adja a választott bíróságok és a juryk működésének, ez intézményekkel szemben elhangzott panaszoknak és reformjavaslatoknak, e célból a kamara módot nyújt mindazoknak a jogászoknak, akik bárminő irányban is a választott bíróságok, illetve juryk működését megfigyelhették, hogy előterjesztéseiket, véleményeiket megtegyék, illetve panaszaikat előterjeszthessék.

A kereskedelem és ipar köreiben általános az a felfogás és az a kívánság, hogy az iparjogvédelem terén szükséges ítélkezésbe a tárgyi szaktudás és ismeret kellő formában érvényre jusson. A jogászvilág felfogása is egyértelmű abban, hogy mindenütt ott, ahol főleg a szakmabeli ismeretek a helyes meglátás előfeltételei, a választott bíróságok hivatásukat példásan töltik be. Minthogy azok az ügyek, amelyek a kamara mellett működő választott bíróságok és a jury megítélései alá kerülnek, a kereskedelem és ipar konflarációiból adódnak, — elvileg tehát feltétlenül helyeselni kell mindkét intézményt.

Egyes jogi szakvéleményben vádként hangzott el, hogy a kereskedelmi szakférfiak szabad gondolkodása, túlteszti magát bizonyos törvényes rendelkezéseken, ha azok meg-

²⁹⁾ Jogállam XXXI. évf. 18. l. 1. j. 2. és 3. bek.